

ПСИХОЛОГИЯ НА КРИМИНАЛНОТО ПОВЕДЕНИЕ (Някои философско-психологични вектори)

Калин Гайдаров

Криминалното поведение за съжаление е социален феномен, който съпровожда общественото битие от древни времена. Оказва се, че криминалните деяния са устойчив атрибут на социалната реалност. Нещо повече, криминалната действителност се развива, следвайки „релефа“ на общото социално развитие, най-малкото инструментариумът на криминалните актове се „актуализира“. Това поставя въпроса за разбирането на механизма на този тип социална девиация, а оттам — и за неговото управление.

Научното изследване на криминалното поведение, в контекста на модерното социално познание, датира от преди столетия. За това време, разбира се, са натрупани огромно количество знания, но все още няма ясна концепция за същността на криминалното поведение. Впрочем това отчасти се дължи на факта, че проблемите на генезиса и природата на криминалното поведение се изследват от няколко науки, които да търсят специфичния подход на собствения научен предмет. Така се получава ситуацията, в която всяка една от тези научни области се намесва в предмета на другата и изоставя собствените си прерогативи. В това отношение най-експанзионистичен е подходът на криминологията. Тази по същество междудисциплинарна област на научното познание, която има претенциите да е част от юридическите науки, едновременно интегрира в себе си психологичния, социологичния и статистическия подход към криминалното поведение.

Но това е само един от дефицитите в научното изследване на феномена „криминално поведение“. Другият, много по-съществен недостатък на научната интервенция е нейната методология. Основно проблемите в научната интерпретация идват от използването на неинтегрални модели на изследване на феномена. Това не позволява създаването на системна концепция и въобще — на концептуален научен модел. Вместо това се стига до парциализиране на обекта на изследване, което означава — и на феномена. Но очевидно е, че едно цяло не може да бъде разбрано в своята цялост, което е и неговата същност, като механичен сбор от неговите случайно дефинирани части, колкото и много и подредени да са те.

Но ако се подходи алтернативно, ще може да се потърси друго решение, вероятно по-добро, ако се съди по досегашните неуспехи на науката, стига този подход да е философски релевантен. Как би изглеждал един такъв подход?

Трябва да се започне с това, че криминалното поведение е социален феномен, не в смисъл на детерминизъм, а като екзистентност (битийност, онтичност). Поради това решението не може да се търси нито само в обществото, нито само в индивида, нито в едното *и* другото, нито в нещо трето. Решението е в намирането на естествената интегралност на тези две като едно. За да се намери причинността като същностност на един социален феномен, трябва да се намерят неговите естествениности (природа, неизбежност, „смисъл“ и т.н.). Но кои са тези „изчистени“ базалности, които да са едновременно социални и индивидуални, доколкото все пак, криминалното поведение е индивидуално манифестиран факт? Универсалните параметри на човешкото битие както социално, така и биологично, така и социално, са пространството и времето. Всеки поведенчески акт, включително и криминалният, е вътре във времето и пространството, нещо повече — той самият е време и пространство.

Важно е да се започне с това, че времето и пространството в индивидуалната им проекция са в своята същност субективни. Това не означава, че се променя физическата им същност, напротив — тя се конкретизира. Субективното пространство и субективното време имат своята субективност както в това, че са принадлежащи на субекта (индивида, личността), така и в това, че са субективно произволни. Последното означава, че физическата тоталност на пространството и битието може да бъде „продължена“ в телесността на индивида, още повече че тази телесност сама по себе си е също физичност. Разликата е в това, че телесната физичност на личността не е тоталност в рамките на самата личност. Напротив, тук, за разлика от „обективната“ физичност, се появява и метафизичността като психичност.

Въпросът, който възниква с особена острота е — дали психичността е метафизичност или е нещо интелигибелно по отношение на „обективната“ физичност. Защото единственият начин да се състои субективността на времето и пространството в рамките на индивида-личност е неговата психичност да е метафизичност.

Другият съществен компонент на социалната битийност на индивида е социалният контекст (ситуацията). Това е пространството на случването на поведението на личността, което е едновременно и реалното пространство на „допира“ („сливането“, „преминаването“, „преплитането“ и пр.) на индивида със социума, които са едно.

Ситуацията не може да има друг смисъл освен този, който се случва в резултат на поведението на индивидите, които са самата ситуация. Макар тя да има своите обективни измерения, наблюдавани, оценявани, интерпретирани и т.н. отстрани, тя е именно случваща се, т.е. не е статичност, конфигурираност и т.н.